

Конкретные рычаги могут использоваться по-разному в зависимости от глубины и темпов желаемых структурно-технологических сдвигов. Например, вполне вероятно, что в процессе технологического развития постоянно будет возникать необходимость выбора: или в целях избежания, смягчения социальных диспропорций поддерживать производства, не обладающие необходимым потенциалом повышения производительности, или же создавать условия для роста высокотехнологичных производств. Практика применения промышленной политики в развитых индустриальных странах дает возможность проследить последствия обоих направлений структурных сдвигов.

Литература

1 Каренов Р.С. Инновационная политика, инновационные ресурсы и инновационный потенциал отечественных предприятия / Материалы Международной научно-практической конференции «Наука и образование в современном мире». – Караганды: «Болашак- Баспа», 2012 С. 186-191.

2Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» 02.09.2019

Темирова Ж., 3 курс (Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті)
Нұрадин А.Н., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – PhD, доцент Джазыкбаева Б.К.

АДАМИ КАПИТАЛ КАТЕГОРИЯСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ

Қоғамдық өндіріс дамуының заманауи деңгейі өндіргіш күштердің құрылымында адами капиталдың неғұрлым маңызды экономикалық категория болып табылатынын дәлелдейді. Ғылыми зерттеулер, нарықтық шаруашылық тәжірибесінің дамуы ХХ ғасырдың 50-60 жылдарында экономикалық талдаудың дербес тарауы ретінде адами капитал теориясының қалыптасуына мүмкіндік берді. Адами капитал идеясының тарауына Т. Шульц үлкен салымын енгізген болатын, ал адами капитал тұжырымдамасының өзі Г. Беккердің зерттеуінде қалыптасқан, ол, өз кезегінде, білім берудің экономикалық тиімділігін есептеу әдістемесін негіздеген болатын. Г. Беккер, Г. Шульц және олардың ізін басушылардың еңбектері ағымдағы бір сәттік көрсеткіштерден адамның тұтастай өмірлік циклын қамтитын көрсеткіштерге көшуге, еңбек нарығындағы агенттердің іс-әрекетіндегі «күрделі» инвестициялық аспектілерді бөліп қарауға, негізгі экономикалық ресурс ретінде адами капиталды тануға мүмкіндік берді. Адами капитал теориясы жеке табыстарды бөлу құрылымын, жалақының жасаралық қарқының, миграциялау себептерін, тендерлік аспекті мен көптеген жағдайларды түсіндіруге мүмкіндік берді. Аталмыш теорияға байланысты білім беру инвестициялары экономикалық өсім көздері ретінде қарастырыла бастады [1].

«Адами капитал» түсінігі экономиканың инновациялық даму кезеңі және экономикалық (халық шаруашылықтық) өсімнің жаңа сапасына қол жеткізу және тиімділігін арттырудағы білім және ғылым ролінің артуымен ғылыми (қоғамтану) әдебиетінде, бизнесмендердің лексикасында, бұқаралық ақпарат құралдарында, саяси және қоғамдық қайраткерлердің сөйлеген сөздерінде (тіпті ресми құжаттарда) жиі қолданылады. Алайда теориялық маңыздылығы мен тәжірибелік маңыздылығына байланысты көптеген әдебиеттерде аталмыш түсініктің қолданылғандығына қарамастан, әлі күнге дейін не экономикалық, не өзге ғылымдарда, не батыстық не отандық қоғамтану әдебиеттерінде «адами капиталдың» нақты да біржақты анықтамасы кездеспейді.

«Адами капитал» – Шульц және Беккердің сәйкес туындыларының пайда болуына туындаған капиталдар жанұясындағы жаңа түрі. Бұған дейін «адам» және «капитал» түсініктерінің терминологиялық байланысы қолданылса да, тек саяси-идеологиялық мақсаттарда ғана. Капиталистік жүйені қызғанушылар капиталдың меншік иелерінің іс-әрекетінің «шыншылдығы» туралы мәселені, қайырымдылық және меценаттық акциялар туралы, олардың мемлекеттік әлеуметтік саясатқа қатысуы туралы мәселені алға шығарды, яғни капитал «адами бейнеге» ие болып, халықтың әлауқатын арттыру мәселесін жүзеге асыруда мемлекеттің әріптесіне айналу мәселесі. Идеологиялық басқа, бірақ метафорикалық мағынасы кеңестік социализм жағдайындағы қарастырылып отырған сөз тіркесіне енеді: «Адам – біздің ең құнды капиталымыз».

Еңбектің құн теориясының негізін қалаушылардың бірі болып табылатын А. Смит соңғысы тек еңбекпен құрылады дегенді басшылыққа ала отырып, былай деген: неғұрлым білікті еңбек неғұрлым жоғары құнды туындатады, өндіріс құралдарының иесі болып табылатын капиталист үшін қосымша

пайда әкеледі (еңбектен жалдамалы жұмыскерді шегеру). Бірақ білімті жұмыс күшін дайындаумен байланысты шығындар қайда қалады? Оларды кім жүзеге асырады және олар қалайша ұдайы өндіріледі? Аталмыш сұрақтарға жауапты Смит еркін нарық, бәсеке және баға белгілеу, мемлекеттің жеке кәсіпкерлердің тікелей шаруашылық іс-әрекетіне араласпауы тән болып табылатын ерте капитализм жағдайында табуға тырысты. Және аталмыш сұрақтардың өзін ол жеке емес, өз тұжырымдамасының жалпы мәтінінде қарастырған [2].

Ол келесілермен байланысты:

- 1) түрлі мамандықты иеленетін жұмыскерлердің жалақыларындағы айырмашылықты анықтау;
- 2) негізгі және айналым капиталдарының құрылымын талдау.

Бірінші жағдайда түрлі кәсіп түріне ақы төлеудегі салыстырмалы айырмашылықты анықтайтын бес басты шарттар анықталды, олардың ішінде аталмыш мамандықты игеру шығындары аталған, және осыған Смиттің пікірінше, «білікті еңбек пен қарапайым еңбекке төленетін жалақының айырмашылығы негізделеді».

Әрі қарай, ғалым, жұмыскердің кәсіби даярлығына жұмсалатын шығындардың оның өзі немесе оның ата-анасының (бұл сол уақытқа сәйкес келді) жұмсауын басшылыққа алды, және аталмыш шығындардың не «жұмыскер немесе оның ата-анасы үшін капиталға» өзгеретіні, не қандай да бір «адами капиталға» өзгеретіні жайлы еш жерде жазбаған. Әрине, капиталға білім алу шығындарын жатқызу үшін себепті негізгі капитал құрылымына қатысты смиттік формула береді. Алайда формуланың авторы оны жұмыскердің тұлғасындағы «негізгі капиталды білдіретін шынайы шығындар» ретінде түсінген, яғни оның пайымдауларына сәйкес, негізгі капиталдың элементі ретінде білікті жұмыскердің сипаттамасы білім мен ептілікке ие болу шығындарынан туынды болып табылады.

Әдебиеттер

1 Устаев, Р.М. Формирование инновационных территориальных кластеров как инструментарий развития инновационной составляющей человеческого капитала территории / Р.М. Устаев, М.Н. Гюльнезерова // В сборнике: Управление в условиях глобальных мировых трансформаций: экономика, политика, право Сборник научных трудов. - 2017. - С. 171-173.

2 Толстых, Т.О. Развитие человеческого капитала в реализации про-странственно-отраслевых проектов / Т.О. Толстых // В сборнике: механизмы развития социально-экономических систем региона Сборник статей 9 Международной научно-практической конференции. - 2016. - С. 82-84.

Темирханова А., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Иманбекова А.М.

АГРАРЛЫҚ СЕКТОРДАҒЫ ШАРУАШЫЛЫҚТАРДЫ БАСҚАРУ ҚЫЗМЕТІН ТАЛДАУ

Нарықтық экономика жағдайында ауыл шаруашылығы терең дағдарысқа ұшырап отыр.

Ауыл шаруашылық секторларындағы инвестициялық белсенділік ойдағыдай болмай отыр.

Қазіргі ауыл шаруашылығының ахуалы сын көтермейді. Ауыл шаруашылығы саласындағы реформаны дұрыс жүргізбеу нәтижесінде өндіріс көлемінің қысқаруы, мал басы санының күрт азайуы, қызметін тоқтатқан немесе жартылай жұмыс істеп тұрған шаруа қожалықтарының босаған және өскінші жастардың жұмыс таппауынан жұмыссыз халық санының өсуіне, ауыл тұрғындарының өмір сүру жағдайының төмендеуіне әсерін тигізіп отыр.

Бұл келеңсіздікке, біріншіден, ішкі және шетел инвестицияларын тиімді пайдаланбау әсерін тигізді. Жасалған жобалардың нәтижелеріне ұйымдастырушы топтардың үстіртін қарауы, оның орындалуына қадағалау жүргізбеуі, көлденең тұрған бюрократизмнің тәлкегі өзінің теріс нәтижесін көрсетеді.

Екіншіден, экономикалық белсенділіктің төмендеуі. Ауыл шаруашылығындағы шағын және орта бизнеспен айналысуға деген халықтың ынта ықыласының төмендеуін ауыл шаруашылық өнерінің арзандығы, өндірісте қолданылатын қажеттіліктердің тапшылығы немесе қымбат болуы себеп болып келеді.

Үшіншіден, ауыл шаруашылығында меншік қатынастарын реттейтін құқықтық негіздеудің жеткіліксіз болуы. Меншік иелерінің өз кәсіпкерлік іс - әрекеттерінің жүргізуге қажетті құқықтардың түсініксіздігі, әсіресе ауыл шаруашылығының негізгі ресурстары жер, жер қатынастарын реттейтін құқықтық негіздердің түсініксіздігі немесе тұйықтығы өз зиянын тигізіп отыр. Шаруашылыққа деген